

Stanisław Głowa

"Teilhard de Chardin", Bruno de Solages, Paris 1967 : [recenzja]

Collectanea Theologica 42/3, 220-221

1972

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Iltyd TRETOWAN, *The Absolute and the Atonement*, London 1971, George Allen and Unwin LTD, s. 286.

Książka (zgodnie ze swym tytułem!) jest napisana abstrakcyjnie i w sposób ciemny. Mówiąc szczerze, nie zawsze dokładnie wiadomo, o co chodzi. Autor wprawdzie omawia kolejno sposób poznawania Absolutu (Pana Boga), tematykę wiary, odkupienia, zmartwychwstania i problem mistyki ale czyni to w sposób daleko odbiegający od jasności. Głównym brakiem tej książki wydaje się być wadliwie wybrana i stosowana metoda. Polega ona na cytowaniu wypowiedzi całej plejady współczesnych autorów teologicznych na dany temat oraz na dyskusji z ich poglądami. Dotkliwie daje się we znaki brak jasno zarysowanej tematyki, polegającej na postawieniu określonego problemu, na stopniowym naświetleniu go, oraz na dochodzeniu do konkretnego rozwiązania.

Praca daje przegląd współczesnej literatury teologicznej na zarysowane powyżej tematy, ale czyni to w sposób dostępny przede wszystkim specjalistom teologii dogmatycznej. Przy czym ci ostatni chętniej wezmą do ręki monografię na takie tematy, jak wiara, grzech pierworodny, odkupienie czy mistyka, niż zadowolą się tak niejasnymi rozważaniami.

Czytelnikowi, zdezorientowanemu przy tej lekturze, nasuwa się myśl, że jest to bądź zbiór specjalistycznych artykułów, ułożony tylko według pewnego porządku, bądź też luźne notatki z lektur teologicznych. Na szczęście autor sam zaznacza we wstępie, że obecna książka stanowi drugą część wykładów, jakie wygłosił w roku 1969 na Brown University, w Providence (USA). Przygotowując publikację, dokonał tylko szeregu uzupełnień bądź skrótów. Temat wykładów, bardzo ogólnikowy, brzmiał *From Philosophy to Theology*. Książka nie podaje jednak rewelacyjnych ujęć i jest dowodem na to, że nie wszystkie wykłady należy publikować.

Ks. Stanisław Głowa SJ, Warszawa

Bruno de SOLAGES, *Teilhard de Chardin*, Paris 1967, Ed. Edouard Privat, s. 397.

Autor, znany francuski filozof i teolog, był długoletnim przyjacielem Teilharda de Chardin. W osobistych kontaktach i rozmowach, a także drogą wymiany listów śledził z bliska rozwój naukowej i religijnej myśli Teilharda. Podzielał jego troski i dyskutował z nim po przyjacielsku, a jednocześnie mimo całej przyjaźni potrafił zachować niezależność sądu i pogodną rzeczowość. Dlatego to studium o Teilhardzie jest cenne i należy je zaliczyć do najlepszych opracowań o tym kontrowersyjnym myślicielu. Bardzo pozytywny sąd o tej książce wydał w r. 1969 dobry znawca przedmiotu — Henri de Lubac SJ.

Swoją pracę de Solages rozpoczyna od wytłumaczenia kontekstu całej twórczości Teilharda, a mianowicie jednoczesnego interesowania się „ziemią i Chrystusem” oraz poszerzającym się rozdziałem na początku XX w. między nowoczesną wiedzą przyrodniczą a wiarą. W pierwszej części książki ukazuje w kolejnych etapach prehistorię teilhardyzmu, jego narodziny i rozwój oraz pierwsze nieporozumienia z władzami kościelnymi.

Druga część pracy poświęcona jest wykładowi struktury myśli Teilharda. Ukazuje metodę jego pracy, rolę ewolucji biologicznej w naukowej wizji świata i jednocześnie w zastosowaniu do rozwoju człowieka i całego kosmosu. Na szczególne podkreślenie zasługuje jasny wykład noosfery i tzw. punktu Omega, po czym następuje studium o moralności w służbie kosmogenezы, a także naświetlenie kontrowersyjnego u Teilharda problemu zła.

Trzecią część książki stanowi krytyczna refleksja dotycząca całokształtu twórczości i postulatów Teilharda. Znajdujemy w niej omówienie teilhardowskich dowodów na istnienie Boga i duszy, analizę stosunku materii do ducha, natury do nadnatury, a także naświetlenie problemu panteizmu (nieślusnie przypisywanego Teilhardowi) i personalizmu. Z kolei autor przechodzi do refleksji teologicznych na temat dyskusyjnych punktów w twórczości Teilharda. Po wyjaśnieniu nieporozumień i szeregu niesłusznych krytyk, w rzeczowy sposób analizuje istniejący brak precyzji u Teilharda przy omawianiu takich prawd wiary, jak stworzenie i grzech pierworodny. Jednocześnie jednak mówi wzruszająco o jego autentycznej wierze w Chrystusa i zasadniczej roli chrystocentryzmu jako głównej zasady metodologicznej. Należy tylko żałować, że zabrakło w tym dziele miejsca na obszerniejsze omówienie złożonej roli Eucharystii u Teilharda, jak to np. dobrze rozwinął w swym dziele P. Smulders (*La vision de Teilhard de Chardin*, Paris 1964, 247—268). Ale może to jest jedyny brak tej pięknej książki.

De Solages odznacza się dużą lojalnością w pokazywaniu autentycznej myśli Teilharda, a poza tym konsekwentnie realizuje zasadę, że dobrze jest ilustrować myśl omawianego autora jego własnymi słowami. Z tego względu zamieszczone w książce obfite odnośniki i cytaty z dzieł Teilharda, zarówno wydanych jak i rękopisów oraz obfitej korespondencji posiadają szczególną wartość.

W sumie należy powiedzieć, że dbałość o wydobycie właściwej myśli Teilharda, łatwość stylu, prostota ujęcia, a także spojrzenie na tego kontrowersyjnego twórcę z pozycji autentycznie katolickiej — wyróżniają tę książkę spośród wielu innych opracowań.

Ks. Stanisław Głowa SJ, Warszawa

Horst KLENGEL, *Historia i kultura starożytnej Syrii*, tłum. z niemieckiego F. Przebinda, Warszawa 1971, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, s. 170 + XXV.

Autor omawianej książki jest historykiem niemieckim, specjalistą starożytnego Wschodu. Na temat historii starożytnej Syrii napisał już kilkanaście rozpraw naukowych. Prezentowana praca jest popularnym, żywo i sugestywnie napisanym wykładem historii starożytnej Syrii, tj. obszarów między Azją Mniejszą, Mezopotamią i Palestyną. Materiał w niej zawarty obejmuje chronologicznie okres od czasów prehistorycznych (ok. 7 tys. lat przed Chr.) do końca czasów staroorientalnych (tj. do końca 332 r. przed Chr.).

Utrzymujące się w historii i archeologii przeświadczenie o niewielkiej roli Syrii w starożytnym świecie nie zachęcało naukowców do systematycznych prac badawczych. Jak pochopne były to stwierdzenia przekonują nas wyniki prac wykopaliskowych prowadzonych w bieżącym stuleciu na terytorium Syrii. Ostatnie doniesienia o dziejach Mezopotamii i Syrii wskazują, iż między dzisiejszym Damaszkiem a Szirazem kwitło co najmniej sześć wielkich centrów kulturowych, z których każde promieniowało na rozległe obszary, wywierając wpływ na świat starożytny. Kultury te, ściśnięte na tak wąskim obszarze, wzajemnie się zazębiając i zapładniając, ale równocześnie od siebie niezależne, wypełniły burzliwą treścią tysiąclecia okrutnych i często wzniosłych dziejów ludzkości.

Archeologiczny materiał, służący do poznania prehistorii Syrii jest, wobec braku pisanych świadectw, fundamentem posiadanych współcześnie o niej wiadomości. „Ceramicum” syryjskie obejmuje około 4,5 tys. lat, dlatego w charakterystycznych właściwościach wyrobów glinianych mamy podstawę do wyodrębniania obszarów tych samych lub podobnych kultur, ustalania analogii,